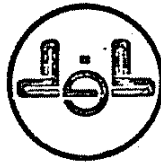

DIYANET İŐLERİ BAŐKANLIĐI
YAYINLARI

DIYANET DERGİSİ

DİNİ, İLMİ, EDEBİ ÜÇ AYLIK DERĐİ

OCAK-ŐUBAT-MART 1987

CİLT : XXIII - SAYI : 1

Türk Din Bilgini

MATÜRİDİ'NİN TANINMASI

Yrd. Doç. Dr. A. Vehbi ECER
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Matürîdî Kimdir ?

Ebu Mansur Mehammed el-Matürîdî es-Semerkindî (Ö: 333/944), milletimizin yetiştirdiği İslâm Dini tarihinde eşine az rastlanan büyük bir din bilginidir. Kısaca Matürîdî veya Semerkandî adıyla anılmasının sebebi, doğum yerine nisbet edilmesindedir. Muteber tabakat kitaplarının verdiği bilgilere göre Matürîdî, Maverâünnehr bölgesinde Semerkand'ın Matürîd kasabasında doğmuştur⁽¹⁾. Doğum tarihi kesinlikle bilinmemekte beraber H/238-M/862 yılı civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak Matürîdî'nin H/333-M/944 yılında vefat ettiği konusunda yazarlar arasında bir ihtilâf yoktur. Matürîdî 100 yıla yakın hayatı sonunda Semerkand'ın Cakerdîze mahallesinde âlimlerin gömülü olduğu bir mezarlığa defnedilmiştir⁽²⁾.

Matürîdî, kendi bölgesindeki, Hanefî ekolüne bağlı bilginlerden ders almıştır. Ebu'l-Mu'in en-Neseî (505/1114)'nin "Tebîrât ül-Edîlî" sinde verdiği bilgilere göre Ebu Hanîfe'nin (150/769) talebeleri İmam Ebu Yusuf (182/798) ve İmam Muhammed eş-Şeybânî (189/804)'den ders alan Süleyman el-Cüzcânî'nin talebeleri Ebu Nasr el-İyazî ve Ebubekr Ahmet el-Cüzcânî Matürîdî'nin hocala-

rıdır. Bu yolla Matürîdî, Ebu Hanîfe'nin düşünce sistemini öğrenmiş, onun akılcı, ve yorumcu metotlarının etkisiyle kendi inanç sistemini çağdaşları Ebu'l-Hasan el-Eş'arî (324/935) ve Ebu Cafer et-Tâhâvî (333/944)'den farklı biçimde kurmuştur.

Matürîdî'nin birçok kitapları olduğu bibliyografya kitaplarında a-

- (1) Semerkand için bak: H.H. Chaeder, "Semerkand", İslâm Ansiklopedisi (İA), x, 468-471; Yakut Hamevî, Mu'cem ül-Büldân, Beyrut, 1968, III, 247 vd.; Yakut Hamevî, Matürîdî kelimesini almaz, Matürîdî kasabası Semerkand'ın bir mahallesi veya nahiyesidir: D.B. Macdonald, "Matürîdî", İA, VII, 404; Fethullah Huleyf'in Kitab üt-Tevhid'e yazdığı Önsöz, Ahmed b. Musa el-Hayâlî, Haşiyet ül-Hayâlî, tarihsiz, 14; V.V. Barthold, Moğol İstilasına Karşın Türkistan, Çev: H. Dursun Yıldız, İstanbul, 1981, 108-128.
- (2) Cakerdîze için bak: M.b. Tawîf et-Tancî, "Ebu Mansur el-Matürîdî". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1955, Sayı: 1-2, 1-12, 2 numaralı referans; Barthold'un verdiği bilgiye göre: "Onikinci asırda Semerkand'ın mahallelerinden biri Cakerdîze adını taşıyordu; burada ülema ve asillerin gömüldüğü bir mezarlık vardı". Bak: Barthold, 116.

nılır. Ancak bunlardan bize kadar gelenlerin başlıcaları şunlardır:

K i t a b ü t - T e v h i d : Matürîdî'nin akaid ile en önemli eseri olup Cambridge Üniversitesindeki tek yazma nüshasına dayanılarak, İskenderiye Üniversitesi Felsefe profesörlerinden Dr. F e t h u l l a h H u l e y f tarafından 1970 yılında Beyrut'da basılmıştır(3).

T e ' v i l â t ü E h l i ' s - S ü n n e : Matürîdî'nin —dünyada birçok yazma nüshaları bulunan— tefsirle ilgili bu eserin birinci cildi İbrahim ve Seyyid A v a z e y n kardeşler tarafından 1971 yılında Kahire'de bastırıldı. Gene başlangıcından itibaren bir bölümü Dr. Muhammed Müstefiz er-R a h m a n 'ın tahkiki ile Casim Muhammed el-C u b u r i tarafından 1983 yılında Bağdad'da neşredilmiştir. Eserin Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesinde 47 numarada kayıtlı 667 varak (yaprak)lı nesih bir yazma nüshası bulunmaktadır(4).

R i s a l e t ü n F i l - A k a i d : Profesör Yusuf Ziya Yörükân tarafından "İslâm Akaidine Dair Eski Metinler" adı altında arapça metni ve tercemesi yayınlandı.

M a t ü r i d i ' n i n T a n i n m a s ı :

Ebu Mansur Muhammed el-Matürîdî, Türk ilmi muhitinin yetiştirdiği, dünya müslümanlarının büyük bir çoğunluğunun önder olarak tanıdığı, İslâm Dini tarihinde eşine az rastlanan din bilginlerinden biridir. Onun kurduğu sistemin teolojik birçok orijinallikleri mevcuttur. Ebu Mansur Muhammed el-Matürîdî onuncu yüzyılın Semerkand, Buharâ ve yakın çevresinin ilmi muhitinin eseri olarak yetişmiş; kelâm ve felsefe gibi akli ilimlerin bu bölgede yerleşmesinde rolü olmuştur. Böylesine önemli kabul ettiğimiz Matürîdî

çağdaşlarını ve kendinden sonraki nesilleri hangi ölçüde etkilemiş ve hangi ölçüde tanınmıştır?

Matürîdî hakkında, Matürîdî'nin çağına yakın zamanda yaşamış ve önemli eserleri bulunan yazarlarda tatmin edici bilgi bulamamaktayız. Ebu'l-Mu'in en-Nesefî (505/1114)'nin **T e b s i r e t ü l - E d i l l e ' s i n i** bir yana bırakırsak, Matürîdî'nin adı, kişiliği, görüşleri ile ilgili bilgilerin mutlaka bulunmasını umduğumuz bazı eserlerde konunun, sükutla geçtirildiğini görüyoruz. Meselâ :

1. İbn ün-Nedîm'in (379/987) "**el-Fihrist**"inde;

2. Şehristânî (548/1153)'nin "**el-Milel v'ea-Nihal**" inde;

3. Abdülkâhir el-Bağdâdî (429/1037)'nin "**el-Fark Beyn el-Firak**"ında;

4. İbn Hazm el-Endelusi (456/1063)'nin "**Kitâb ü l - F i s â l**"inde;

5. İbn 'Hallikân (631/1282)'in "**Vefeyât**"ında;

6. İbn Haldun (808/1406)'un ünlü "**Mukaddime**"sinde;

7. Suyutî (910/1505)'nin "**Tabakat ü l - M ü f e s s i r i n**"inde Matürîdî ile ilgili herhangi bir bilgi bulamamaktayız(5). Bu kişilerin Matürîdî

(3) 206 yaprak (varak) olan eseri Dr. F. Huleyf 58 sayfalık arapça, 43 sayfalık İngilizce önsözle 401 sayfalık metin halinde 1970 yılında Beyrut'da yayınladı.

(4) Matürîdî'nin tefsirinin özellikleri hakkında bakınız: Muhammed Eroğlu, Ebu Mansur Muhammed el-Matürîdî ve Tevilât ü l - K u r ' a n , 1971, 28 (Basılmamış, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyeliği tezi).

(5) Bu konu için bakınız: A. Vehbi Ecer, Türk Din Bilgini Matürîdî, Ankara, 1978, 14; Tancî, aynı makale.

gibi bir kişiyi duymamış olmaları biraz imkansız görünmektedir. Matürîdî'nin tanınma yönünden H/8-M/14. yüzyıla kadar mübhem bırakılmasının bizce sebepleri şöyle sıralanabilir:

a) **K a v m i y e t T a a s s u b u**: Abbasiler müslüman ırklar arasında adaletli davranmıştır. Matürîdî'nin çağında bir kısım arapların, arap olmayan müslümanlara karşı tavrı ve itimatları menfidir, kuşkuludur. Arap ırkçılığı ve kayırmacılığı fiilî ve hissî olarak zaman zaman küllenmiş olmakla beraber en azından kıskançlık kompleksi devam etmiştir. Emeviler devrinde Arap asıllı olmayan müslümanlardan, cizye vergisinin alınmaya çalışıldığı, ikinci sınıf (mevalî) insan kabul edildiği rivayet edilmektedir. Böyle bir anlayışın bulunduğu yerde Hasan el-Eş'arî'yi ehl-i sünnet akidesinin yegâne temsilcisi ve savunucusu olarak gösterme, Matürîdî'nin etkisini gizleme meylî doğmuştur(6). Bu faktör, tek bir yegâne faktör olmamakla beraber ihmal edilmemesi gereken bir faktördür(7).

b) **S e m e r k a n d B ö l g e s i n i n H i l â f e t M e r k e z i n e U z a k l ı ğ ı**: Hilâfet merkezi Bağdad'da yaşayan bilginler Semerkand'da neler olup-bit-tiği ile ilgili değildiler. İslâm dünyasınca hilâfet merkezi ve hilâfet merkezine yakın yerlerdeki bilginler dikkatle izlenmekte, bu yakınlık tanımakta önemli bir faktör olmaktadır. W. Montgomery Watt, Matürîdî'nin tanınmayışının önemli bir sebebi olarak "hilâfet merkezinden uzakça bir eyâlette yaşamış ve çalışmış olması(8)"nı gösterir. Zira o zamanın kültür ve ilim merkezi hilâfet merkezinin (Bağdad'ın) içinde

- (6) Prof. Muhammed b. Tawit et-Tancî, şunları yazar: "Eski İslâm müellifleri, bibliyografya kitaplarında Matürîdî hakkında aradıklarını bulamamaktan şikâyet etmişlerdir. Muasır araştırmacılar da, bunun ehl-i sünnet kelâm ilmi üzerinde Matürîdî'nin kuvvetli tesirini saklamaya karşı duyulan bir temayül mahsulü olduğunu tasavvur etmiş ve saklama keyfiyetine de yalnız muasır meslektaş Ebu'l-Hasan el-Eş'arî'yi sünnet akideyi müdafaaya da ve ehl-i sünnete muhalif taşkın fırkalarla mücadeleye koyulmuş İslâm büyüğü olarak gösterme arzusunun sebep olduğunu düşünmüşlerdir." Bak: Tancî, aynı makale; Müslüman olmayan tab'adan alınan vergi olan cizye Vali Haccac b. Yusuf zamanında arap olmayan müşriülden alındı, arap olanlardan alınmadı. Bak: M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili Yeni Meallî Türkçe Tefsir**, İstanbul, 1935, III, 2507-2509; M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1983, I, 297-302; Arap olmayan müslümanlara "m e v l â l i" denilirdi. Bir tarihçinin ifadesiyle: "... Mevalî, araplarca pek itibar görmüyordu. Bunlar orduda hizmetleri esnasında at üzerinde değil, yaya olarak savaşıyorlar ve kahramanlıkları ile göze çarpınca şüpheli gözle bakılıyordu. Bunlara herne kadar ücret ve ganimetten hisse veriliyor idiyse de muntazam aylık almıyorlardı. Divanda, yani askerî maaş cetvelinde kayıtlı değildiler. "Bak: Julius Wellhausen, **Arap Devleti ve Sükutu**, Çev: Fikret İşıltan, Ankara, 1963, 236.
- (7) Dr. Saim Yeprem, bu hususu, "pek isabetli görünmeyen bir ihtimal" olarak nitelendirir. Bakınız: Saim Yeprem, **İrade Hürriyeti ve İmam Matürîdî**, İstanbul, 1980, 252-253.
- (8) W. Montgomery Watt, **İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri**, Çev: E. Ruhi Fırlah, Ankara, 1981, 390.

bulunduğu İrak idi. Bu kültür merkezinden uzaklık, Matürîdî'nin, çağında Eş'arî'den daha iyi tanınmamasının sebeplerinden biridir⁽⁹⁾.

c) **S e m e r k a n d ' ı n D i n i M e r k e z e U z a k l ı ğ ı :** Mekke ve Medine Müslümanların hac ve umre vesilesiyle uğradıkları sadece kutsal topraklar değil, iktisadî ve ilmi pazarlamamın, ilmi tartışmaların yapıldığı yerdi. Her yıl bütün bölgelerden gelen bilginler, büyük bir kültür merkezi olan Mekke ve Medine'de Arabistan bölgesi fikir hareketlerini, ilmi faaliyetlerini takip ediyor ve İslâm Dünyasının her yerine yayılıyordu. Her yıl binlerce insan toplanıyor ve dağılıyordu. İnsan vücudunda kanların bütün organlara yayılması ve toplanması nasıl kalb vasıtasıyla oluyorsa, Mekke ve Medine de İslâm Dünyasında aynı kalb görevini ifa ediyordu. Her gelen müslüman önce Arabistan bölgesinin ilim ve fikir hareketlerini takibe diyor, gittiği bölgelerde elde ettiği bilgileri, yaptığı temaslara anlatıyordu. Bu sebeple hayatını İrakta geçiren Eş'arî, Matürîdî'den daha fazla tanınıyordu⁽¹⁰⁾.

d) **M a t ü r i d i ' n i n A n l a ş ı l m a s ı n ı n G ü ç l ü ğ ü :** Matürîdî, çağdaşı Tahavî ve Eş'arî'ye oranla daha akılcı ve ilimcidir. Nassların zahirlerine (düz anlamlarına) bağlılıkta Eş'arî, Matürîdî'den daha ilerdedir. Selefiyeye daha yakındır. Matürîdî'nin izhlarının akılcı ve mücerred oluşu yönünden anlaşılması güç olmuş, nasların anlaşılmasında aklın ihmal edilmesi halk arasında daha çok dindarlık sayılmış olması yönünden Eş'arî daha fazla taraftar toplamıştır⁽¹¹⁾. Sadr'ül-İslâm Muhammed Pezdevî (493/1099) Matürîdî'nin bu özelliğine işaretlerle şöyle yazar :

"... Şeyh Ebu Mansur'un yazdığı **Kitab üt-Tevhid**'de biraz kapalılık ve uzatma, tertibinde ise bir nevi zorluk vardır. Eğer bunlar olmasaydı bize kâfi gelecekti⁽¹²⁾.

- (9) Kemal Işık **Matürîdî'nin Kelâm Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı**, Ankara, 1980, 10.
- (10) Kâbe ve önemi için bakınız: A. Vehbi Ecer, Osmanlı Döneminde Mekke'nin Yönetimi, Onuncu Türk Tarih Kongresi (basılmamış) tebliği, ilgili referanslar.
- (11) Akıl-nakil münasebeti yönünden Matürîdî ve Eş'arî'nin görüşlerinin farkları için bakınız: Ecer, 25-45; Bekir Topaloğlu, **Kelâm İlmi Giriş**, İstanbul, 1981 143-147.
- (12) İmam Ebu Yusr Muhammed Pezdevî, **Ehl-i Sünnet Akaidi**, Çev: Şerafeddin Gölcük, İstanbul, 1980, 3; Bir bilginimiz bu konuya şöyle işaret eder :
"Matürîdî'nin problemlere, Bağdad dinî ortamında yetişen Çağdaşı Ebu'l-Hasan Eş'arî'den daha felsefî bir açıdan yaklaşması, içinde bulunulan... değişik kültürel ortamların etkisinden olsa gerektir... Matürîdî'nin **Kitab üt-Tevhid**'i, genellikle, alışılmamış ve dağınık üslubu dolayısıyla, muğlak ve takibi zor olarak kabul edilmiştir... Matürîdî'nin ifade tarzının kapalı ve zor anlaşılır olması... o devre ait ilmi bir üslubun teşekkül etmemiş olması hususu ile yakından ilgilidir..." Bakınız: M. Sait Yazıcıoğlu, "Matürîdî Kelâm Ekolünün İki Büyük Siması: Ebu Mansur Matürîdî ve Ebu'l-Mu'in Neseffî, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1985, Sayı: 27, 281-298; Ayrıca bakınız: Mustafa Sait Yazıcıoğlu, **Matürîdî ve Neseffîye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı**, Ankara, 1982 (Basılmamış doçentlik tezi).

Maksatlı veya maksatsız, Matüridi'nin ihmaline sebep olan bu olumsuz şartlara rağmen onu takip edenler, onun ilmini yayanlar çıkmıştır. Bu yayılma ve tanınma özellikle bilginler yoluyla olmuştur. Bu konuda ilk akla gelmesi gereken isim "Ebu'l-Mu'in Meymun b. Muhammed b. Mekhûl en-N e s e f i" (508/1115) dir. Ebu'l-Mu'in en-Neseffî'nin⁽¹³⁾ (Tebisret ül-Edille") adlı eseri⁽¹⁴⁾ Matüridi ekolünün "Kitab üt-Tevhid" den sonra en önemli kaynaklarından biridir. Dr. Fethullah Huleyf, Ebu'l-Muin en-Neseffinın önemini şöyle belirtir :

"Eş'ariler arasında Ebu Bekr el-Bakillânî ve Gazzalî'nin yeri neyse Matüridiler arasında da O'nun yeri aynıdır. Tebisret ül-Edille adlı yazma Matüridi'nin Kitab üt-Tevhid'inden sonra bütün Matüridiler için ikinci kaynaktır. Ömer en-Neseffî'nin el-Akaid ün-Neseffiye'si Tebisret ül-Edille'nin bir fihristi durumundadır. İmam Nureddin es-Sabunî (580/1184) Fahrüddin er-Râzî (606/1209) ile tartışmaları sırasında şöyle der :

— Ey insanlar! Ebu'l-Muin en-Neseffî'nin yazdığı Tebisret ül-Edille adlı eserini okudum. Tahkik ve tetkik hususunda onun üzerine bir kitap olmadığına inanıyorum⁽¹⁵⁾"

Sadr ül-İslâm Muhammed el-Pezdevî (493/1099)'nin Usul üd-Din adlı eseri Matüridiyenin eski kaynaklarından biridir.

Matüridi'nin sistemini savunan ve yayanlardan bir diğeri de Nureddin es-Sâbunî (580/1184) dir⁽¹⁶⁾. Sabunî'nin el-Bidaye fî Usul id-Diyâne adlı eseri, Matüridi'nin görüşlerini anlaşılır şekilde ele alır.

Kısaca Ömer en-Neseffî diye anaçığımız Ebu Hafis Necmüddin Ömer b. Muhammed en-Neseffî (537/1142)

Matüridi'nin en önemli takipçisi, Matüridiliğin en etkin yayıcısıdır⁽¹⁷⁾. Onun hacim bakımından küçük olan A k a i d adlı eseri büyük bir rağbet görmüştür. Bu eser Ebu'l-Muin en-Neseffî'nin Tebisret ül-Edille'sinin özeti durumundadır ve asırlarca müslümanların el kitabı haline gelerek büyük ilgiye mazhar olmuştur. Bu esere birçok şerhler yapılmış, nazma çevrilmiştir. Bu şerhlerle din bilginleri tarafından hâşiyeleler yapılmıştır.

Akaid'in Fergana'lı Ali b. Osman el-û ş i (575/1179) tarafından H/569-M/1173 yılında "E m â-

- (13) Ebu'l-Muin en Neseffî'nin hayatı ve eserleri için bakınız: Yazıcıoğlu, aynı makale ve aynı tez; Bağdadlı İsmail Paşa, Hediyet ül-Arifin, İstanbul, 1955, II, 487, Laknevi el-Fevaid ül-Behiyye, Mısır, 1324, 216; Hayreddin ez-Zirikli, el-A'lâm, Beyrut, 1969, VIII, 301; İbn Kutluboga, Tâc üt-Teracim, Bağdad, 1962, 58; Ömer Rıza Kehhâle, Mu'cem ül-Müellifin, Şam, 1961, VIII, 66; Yusuf Elyas Serkis, Mu'cem ül-Matbuât, Mısır, 1928, II, 1854; Hacı Halife (Kâtip Çelebi), Keşf Üz-Zünun, İstanbul, 1971, I, 337, 570, II, 1845; C. Brockelmann, GAL, I, 357, 547; Fuad Sezgin, GAS-, I, 601; Ecer, 76.
- (14) Tebisret ül-Edille'nin yazma nüshaları için bak: Yazıcıoğlu, aynı makale; Ecer, 74.
- (15) Fethullah Huleyf, Kitab üt-Tevhid mukaddimesi 5-6 sayfalar; M. Şerefeddin, "Türk Kelâmcıları", Dâr'ül-Fünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1932, sayı: 23, 1-19.
- (16) Sabunî'nin hayatı ile ilgili kaynaklar için bakınız: Nureddin es-Sabunî, Matüridiyye Akaidi, Çev: Bekir Topaloğlu, İstanbul, 1979, Topaloğlu'nun Giriş'i sayfa: 19-24.
- (17) Ömer en-Neseffî ile ilgili eserler için bak: Ecer, 76.

İ P" adıyla manzum hâle getirildiğini biliyoruz. Bu manzum Akaid'in, yâni Emâlî'nin İzzeddin Muhammed b. Ebi Bekr b. Cema'a (819/1416), Şemsüddin Muhammed en-Niksârî (901/1495), Aliyy'ül-Karî (1014/1605) tarafından yapılan meşhur şerhleri ile birlikte diğer şerhlerinin sayısı otuzun üzerindedir⁽¹⁸⁾. Ömer en-Nesefî'nin Akaid'inin en önemli şerhlerinden biri Eş'arî mezhebi bilginlerinden Sa'düddin Mesud b. Ömer et-Teftazânî (791/1389) nin olanıdır. "Şerh ül-Akaid in-Nesefiyye" adını taşıyan bu eser en az dört asır İslâm dünyasının ders kitabı olma⁽¹⁹⁾ şerefine mazhar olmuştur.

Nesefî ailesinden Ebu'l-Berekât Hâfızüddin en-Nesefî (710/1310) nin el-U m d e adlı eseri ve bu eserin aynı yazar tarafından el-İtîmat f'ül-İtikad adıyla yapılan şerhi Matürîdiye'nin önemli kaynaklarından. Bu arada İ b n H u m a m diye şöhret bulan bilginlerden Kemaleddin Muhammed b. Abdüvâhid (861/1457)'in el-Müsâyre kısı adıyla anılan bir akaid kitabı yazdığı bilinmektedir.

İbn Humam'ın talebelerinden İbn Ebî's-Şerif el-Kudsî (903/1497) nin de M/1457 yılında yazdığı bir hâşiyesini de bu arada anmalıyız.

Osmanlı Devri bilginlerinden Kadı Celâleddinzade Hızır Bey (863/1458)'in "el-K a s i d e t ün-N u n i y e" adlı 100 beyitlik eseri, üzerinde birçok şerhler yapılan eserlerden biridir. Bu arada Çorlu'lu Ramazan Efendi (979/1571) nin "Ramazan Efendi Şerhi"⁽²⁰⁾, Ahmed b. Musa el-Hayalî (862/1457) nin Hayalî Hâşiyesi, Fatih Devri bilginlerinden Ahmed b. Abdullah el-Kirimî (879/1474) nin, Muhammed İbrahim en-Niksârî (901/1495) nin Nesefî Akaid'ine şerhleri önemli eserlerdir.

Nesefî'nin Akaid Şerh'lerine haşiye yazan isimler arasında Müslîhiddin Mustafa el-K a s t a l â n î (901/1495), Hakîm Şah Muhammed b. Mübarek el-Kazvîni (920/1514), Ramazan b. Abdülmusin B i h i ş t î (979/1571), İsamüddin İbrahim b. Muhammed S e m e r k a n d î (İsferâyîni) (951/1544), Abdülhakîm b. Şemseddin Muhammed S i y a l k û t î (1067/1657), Saçaklızade diye anılan Muhammed Mar'âşî (1150/1737), Karabaş Ünvanıyla anılan Ali b. Muhammed el-K a s t a m o n î (1097/1686).... gibi isimler yer almaktadır⁽²¹⁾.

Matürîdi'nin akılcı ve uzlaştırmacı inanç sistemi değişik asırlardaki bilginlerin eser ve gayretleriyle —özellikle Hanefî mezhebinin hakim olduğu, Türk hakimiyetinin bulunduğu bölgelerde— yayılmış ve taraftar toplamıştır. İslâm dünyasının yarıdan fazlasının gönlüne taht kurmuş olan Matürîdi'nin din anlayışı konusunda —özellikle Türkiye'de— ilmi bir faaliyetin başlaması sevindirici bir olaydır.

Matürîdîlik halen Türkiye, Kuzey doğu Avrupa, Orta Asya, Hindistan, Endonezya, Habeşistan... gibi ülkelerde yayılmış ve benimsenmiştir⁽²²⁾.

(18) Keşf üz-Zünun, II, 1350; Kemal Edib Kürkçüoğlu, "Lâmiyye-i Kelâmiyye", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1954, sayı: 1-2, 1-21.

(19) W. Montgomery Watt, İslâmî Tedkikler İslâm Felsefesi ve Kelâmı, Çev: Süleyman Ateş, Ankara, 1968, 137; C.A. Storey, "Teftazânî", İA, xii-1, 118-121.

(20) Keşf üz-Zünun, II, 1145.

(21) Keşf üz-Zünun, II, 1146; Keşf üz-Zünun Zeyli, II, 104.

(22) Bak: Osman Keskiöğlu, İslâm Dünyası Dün ve Bugün, Ankara, 1964; Topaloğlu, 149 vd.